

Tiedon laatukehikon käyttöönoton suunnittelu

Sisältö

1.	Tiivistelmä.....	2
2.	Johdanto.....	3
3.	Tiedon laatukehikko	4
3.1.	Kansallinen laatukehikko tukee tiedon laadun yhtenäistä kuvaamista.....	4
3.2.	Käyttöönoton tavoitteet.....	4
3.3.	Tiedon laadun kuvaamisesta hyötyvät kaikki.....	6
3.4.	Käyttöönotossa huomioitavat tarkastelutasot	6
3.5.	EU:sta esikuva datavetoisille yhteiskunnille.....	7
4.	Käyttöönoton eteneminen	8
4.1.	Tahtotilan varmistaminen.....	9
4.2.	Vaiheistaminen.....	9
4.3.	Organisoituminen	10
4.4.	Kyvykkyyksien kehittäminen.....	10
4.5.	Integrointi.....	11
4.6.	Seuranta ja vakiinnuttaminen	12
5.	Käyttöönotto kansallisella tasolla	12
6.	Käyttöönotto organisaatiotasolla	14
7.	Käyttöönotto tietoaineistotasolla.....	15
8.	Laatukehikon hallinta	15
9.	Käyttöönoton tukeminen	16
9.1.	Hahmotettuja toimintamalleja	16
9.2.	Tunnistettuja yhteisiä työvälineitä ja -menetelmiä.....	19
	Liitteet:	24
A.	Laatukehikon käyttöönoton hyötyjä	24
B.	Huomioita tiedon laatuksien käyttöönoton tueksi organisaatioissa.....	26

1. Tiivistelmä

Kansallinen tiedon laatukehikko on rakennettu julkishallinnon organisaatorajat ylittäväksi, yhteiseksi työkaluksi vastaamaan siihen, mitä tiedon laadulla tarkoitetaan ja mitä kaikkia osa-alueita tulee ottaa huomioon tiedon laadun kuvaamisessa ja kehittämisessä. Tavoitteena on tarjota yhtenäinen ja jatkuvasti kehittyvä tapa arvioida ja kuvata tiedon laatua ja näin parantaa julkisten tietovarantojen käytettävyyttä.

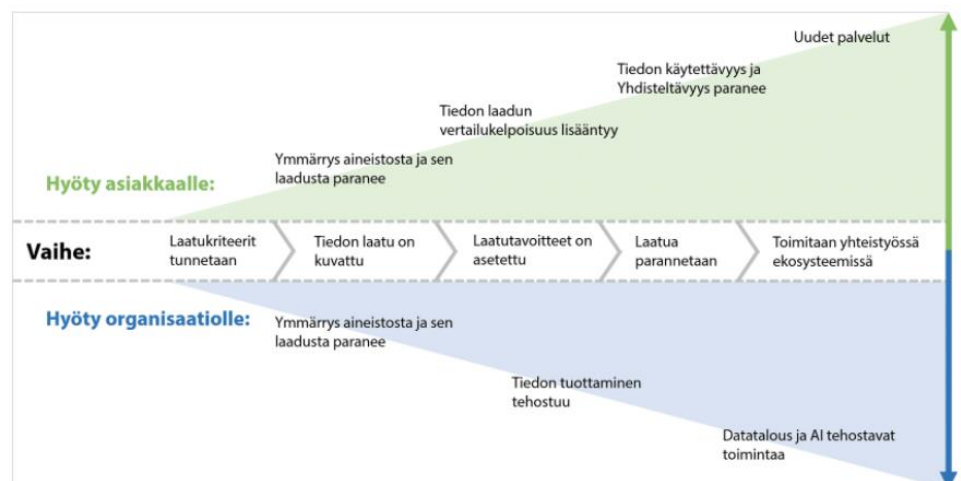
Tiedon laatukehikon käyttöönoton tavoitteena on, että laatukriteerien hyödyntäminen on integroitu onnistuneesti osaksi julkishallinnon tiedonhallintaa ja tietopolitiikkaa. Käyttöönotto koskee siis kaikkia julkishallinnon toimijoita.

Tämän dokumentin tavoitteena on hahmottaa laatukehikon ja erityisesti siinä määriteltyjen laatukriteerien ja mittariston käyttöönoton eri ulottuvuuksia. Tehtyjen havaintojen ja mallien toivotaan tukevan varsinaisen käyttöönoton ja vakiinnuttamisen organisointia, päätöksentekoa, yhteistyön rakentamista ja ylipäättään toimenpiteiden suunnittelua ja käynnistämistä.

Käyttöönoton suunnittelussa yhdeksi keskeiseksi havainnoksi nousi tiedon tuottajien kokemus laajasta ja vaativasta kokonaisuudesta, jossa on useita eri ulottuvuuksia ja tarkastelukulmia - ja joka silti pitäisi pystyä hahmottamaan kokonaisuutena ja ymmärtämään riippuvuuksia. Toimenpiteitä edellytetään niin kansallisella, organisaatioiden kuin tietoaineistojen tasolla ja näiden eri tasojen tulisi olla keskinäisessä vuorovaikutuksessa ja yhteistyössä. Laajasta ja kompleksisesta toimintaympäristöstä johtuen käyttöönoton tavoitteen saavuttaminen on varsin vaativa prosessi. Kaikkea ei voida ottaa haltuun kerralla. Etenemisen tulee tapahtua vaiheittain kaikilla kolmella tasolla, mahdollisimman läpinäkyvästi ja yhteistyössä.

Julkishallinnon toimijoiden resurssit ovat rajalliset. Erityisesti kansallisella tasolla mutta myös organisaatioissa tulee tunnistaa, miten parhaiten tuemme toinen toisiamme laatukehikon käyttöönoton eri vaiheissa. Tämän työn tueksi on myös hahmoteltu toimintamalleja sekä yhteisiä työvälineitä ja -menetelmiä yhdessä edelleen kehitettäväksi.

Laatukriteerien hyödyntäminen lähtee laadun kuvaamisesta ja etenee laatutavoitteiden asettamisen kautta tiedon laadun parantamiseen (Kuva 1). Toimintaympäristön tarkastelua laajennetaan asteittain, kunnes tiedon laadun hallinnassa kyetään huomioimaan myös ympäröivän dataekosysteemin tarpeet ja toiminta.

Kuva 1. Laatukehikon laatukriteerien käyttöönoton polku ja tunnistettuja hyötyjä.

2. Johdanto

Tässä dokumentissa tarkastellaan laatukehikon ja erityisesti siihen kuuluvien laatukriteerien ja mittariston käyttöönottoa ja hyödyntämisen vakiinnuttamista sekä keinoja varmistaa onnistunut käyttöönotto. Dokumentti on erityisesti kohdennettu heille, jotka tulevat vastaamaan laatukehikon käyttöönotosta jollakin tunnistetuista kolmesta tasosta: kansallinen, organisaatio- tai tietoaineistotaso, mutta se tarjoaa myös hyödyllisen yleiskatsauksen kaikille tiedon kanssa työskenteleville.

Dokumentin tavoitteena on tukea laatukehikon käyttöönotto- ja vakiinnuttamisvaiheen organisointia koskevaa päätöksentekoa, yhteistyön rakentamista käyttöönoton tasojen välille ja ylipäättään käyttöönoton toimenpiteiden suunnittelua ja käynnistämistä. Käyttöönottoa tarkastellaan eri näkökulmista ja lukijalle tarjotaan erilaisia aihioita ja ideoita jatkokehittäväksi ja ammennettavaksi oman käyttöönottosuunnitelman rakentamiseen.

Dokumentissa ehdotettuja toimintamalleja ja ajatuksia on työstetty ja koostettu Tiedon laatukehikko (TiHA TP3) -osahankkeessa pienryhmässä, johon kuuluivat Mervi Haakana (Tilastokeskus), Antti Jakobsson (Maanmittauslaitos), Virpi Hotti (Valtiokonttori) ja Susanna Summa (Tulli).

Ajatuksia on myös testattu ja hiottu osahankkeen ydinprojektiryhmässä Tilastokeskuksessa. Työssä on laajalti ammennettu haasteita ja ajatuksia, joita saatiin lausuntokierroksella 2021 sekä osahankkeen laajan projektiryhmän työpajoissa. Esille nousseet laatukriteerien ja mittarien käyttöönottoon liittyvät tarpeet, ehdotukset ja odotukset voidaan ryhmitellä eri osa-alueisiin:

- Ison kokonaisuuden hahmottaminen ja käyttöönoton jäsentäminen
- Resurssit ja motiivointi
- Käyttöönoton vaiheistaminen ja ylläpito
- Organisointi
- Tuki ja ohjeistus
- Yhteisen laatukehikon ylläpito ja kehittäminen
- Integrointi organisaation omaan toimintaan
- Kyvykkyyksien kehittäminen
- Yhteentoimivuus
- Tuotetun laatu-tiedon hyödyntäminen ja viestintä

Luvussa 2 esitellään tiedon laatukehikko, käyttöönoton tavoitteita ja hyötyjä sekä tarkastellaan kansainvälistä toimintaympäristöä. Vaikka tämä työ keskittyy kansalliseen käyttöönottoon, monet, erityisesti EU:ssa käynnissä olevat kehityspolut tulee myös huomioida, jotta laatukriteerien ja mittariston soveltaminen nivoutuu tiiviiksi osaksi tiedon hyödynnettävyyden ja yhteentoimivuuden varmistamista. Käyttöönoton keskeisiä osa-alueita tarkastellaan luvussa 3. Luvuissa 4 – 6 tarkastellaan käyttöönottoa ja käyttöön liittyviä tehtäviä kullakin kolmella käyttöönoton tasolla erikseen. Lukuun 7 on poimittu näkökulmia liittyen laatukehikon hallintamalliin. Käyttöönottoa voidaan myös tukea yhteisten toimintamallien, menetelmien ja työvälineiden avulla. Näitä hahmotellaan luvussa 8.

3. Tiedon laatukehikko

3.1. Kansallinen laatukehikko tukee tiedon laadun yhtenäistä kuvaamista

Kansalliset tiedon laatukriteerit¹ ja mittaristo on rakennettu vastaamaan siihen, mitä tiedon laadulla tarkoitetaan erityisesti julkishallinnon rakenteisen tiedon näkökulmasta ja mitä kaikkia osa-alueita tulee ottaa huomioon tiedon laadun kuvaamisessa ja kehittämisessä. Laatukriteerien ja mittariston tavoitteena on tarjota yhtenäinen tapa kuvata tiedon laatua ja näin parantaa julkisten tietovarantojen käytettävyyttä. Laatukriteerit ja mittaristo on tarkoitettu käyttöönnettäväksi koko julkishallinnossa.

Kokonaisuuteen kehitetään laatukriteerien ja mittariston lisäksi näiden soveltamista, ylläpitoa ja kehittämistä tukevia kuvauksia ja työkaluja, esimerkkinä soveltamisohje ja hallintamalli. Tätä kokonaisuutta kutsutaan tiedon laatukehikoksi (Kuva 2). Koska laatukehikosta halutaan organisaatorajat ylittävä työkalu, sen hyödyntäminen edellyttää, että kehitetään yhteisiä niin kansallisella tasolla kuin organisaatioissa hyödynnettäviä periaatteita, toimintamalleja ja -tapoja. Laatukehikon käyttöönotossa on pitkälti kyse näiden periaatteiden ja toimintamallien yhteisestä kehittämisestä ja käyttöönotosta sekä vastuiden määrittelystä.

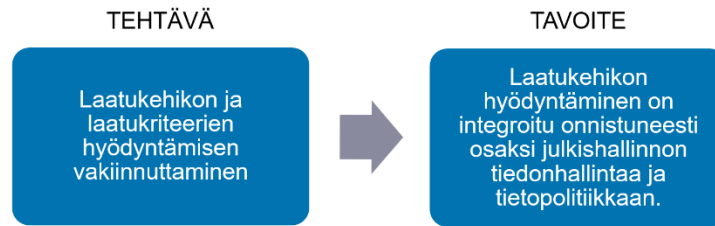
Kuva 2. Kansallinen tiedon laatukehikko ja sen hyödyntämisen edellytykset.

Laatukriteerit ja mittaristo on kehitetty Tiedon laatukehikko -hankkeessa (TiHA TP3, 2020-2022), osana Tiedon hyödyntämisen ja avaamisen kokonaisuutta. Vastaavaa mallia tiedon laadun kansalliseen määrittämiseen ei aiemmin ole ollut. Myös kansainvälisesti tarkasteltuna tämä on ensimmäisiä tiedon laatua määritteleviä kansallisia malleja. Laatukehikko antaa siten mahdollisuuden osallistua omalla panoksella myös kansainväliseen keskusteluun ja kehittämiseen.

3.2. Käyttöönoton tavoitteet

Laatukehikon käyttöönoton tavoitteena on, että laatukriteerien hyödyntäminen on integroitu onnistuneesti osaksi julkishallinnon tiedonhallintaa ja tietopolitiikkaa (Kuva 3). Käyttöönotto koskee siis kaikkia julkishallinnon toimijoita.

¹ TiHA TP3, 2022. Tietoaineistojen laatukriteerit. <https://www.stat.fi/org/vuosiohjelma/tietoaineistojen-laatukriteerit.html>

Kuva 3. Käyttöönoton tehtävä ja tavoite.

3.2.1. Tavoitteet kansallisella tasolla

Yhteisen käyttöönoton tavoitteen on hahmotettu sisältävän kansallisella tasolla seuraavat osa-alueet:

- Tiedon laatua koskevat linjaukset ja periaatteet on sisällytetty kansalliseen tietopolitiikkaan.
- Tiedon laadun kuvaamisen ja hallinnan toimintamallit ja vastuut on määritelty ja käytössä. Eri tasojen toiminta ja vuorovaikutus on selkeää ja läpinäkyvää.
- Tiedon laadun kuvaaminen ja hallinta on huomioitu suosituksissa ja laeissa ja ovat osa kansallista tiedonhallinnan normistoa ja käytänteitä, ml. tiedonhallintakartta ja -mallit.
- Tietovarantojen ja aineistojen laatua tarkastellaan ja tietoa jaetaan poikkileikkaavasti tietökosysteemeissä.

Kansallisella tasolla tavoitellaan siis tiedon laadun sisällyttämistä kansalliseen tietopolitiikkaan. Laatu voidaan sitoa tietopolitiikkaan esim. laadunarviointimallin kautta laatukriteereihin ja niille asetettaviin laatutasoihin. Käytännössä tämä voi näkyä ministeriöiden tulosohtauksen kautta organisaatioille asetettavina laatutavoitteina, esimerkiksi Kuva 4 malliin.

"Julkishallinnon tuottama tieto on laadukasta, laatua seurataan systemaattisesti, laatutavoitteet perustuvat säädöksissä asetettuihin asiakastarpeisiin. Julkishallinnon yhteisen laatukehikon laatukriteerit ja sen arviointimalli on otettu käyttöön. Ministeriöt ja organisaatiot seuraavat laatutavoitteiden toteutumista."

Kuva 4. Ajatuksia tiedon laadusta osana julkishallinnon tietopolitiikkaa.

3.2.2. Tavoitteet organisaatiotasolla

Organisaatiotasolla tiedon laadun hallinta tulee saada kiinteäksi osaksi organisaation tiedon hallinnan prosesseja ja menetelmiä. Samoin tiedon laadun kuvaamisen ja hallinnan tehtäväkokonaisuudet tulee olla määritelty ja selkeästi vastuutettu. Kriteerit auttavat tässä tuomalla konkretiaa tiedon laadunhallintaan.

Organisaation tulee ymmärtää myös oma roolinsa ja vastuunsa tietovirroissa ja toimintaa tulee kehittää sidoksissa ympäröiviin dataekosysteemeihin. Onnistunut käyttöönotto näkyy siten, että tiedon laatu koetaan organisaatiossa yhteiseksi asiaksi, laatu on aktiivisesti mukana ajattelussa sekä osana normaalia toimintaa ja jatkuvaa parantamista.

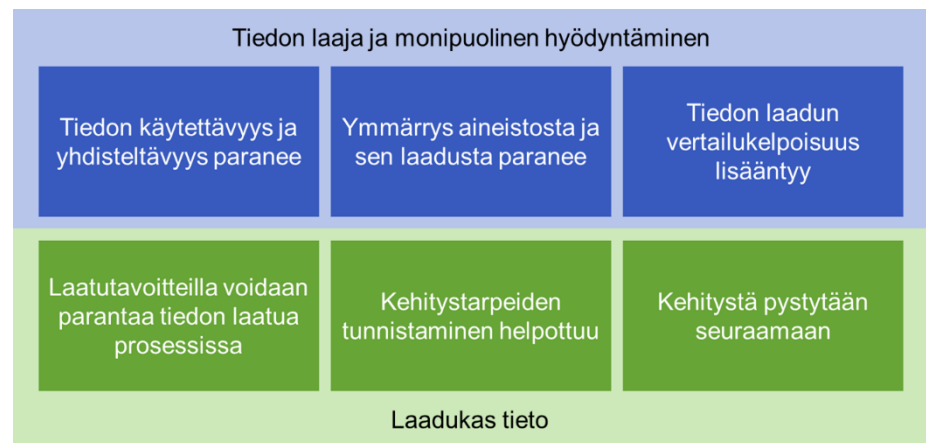
3.2.3. Tavoitteet tietoaineistotasolla

Tietoaineistotasolla konkretisoituu laadun kuvaaminen ja kehittäminen. Kun laatukehikon käyttö on vakiintunutta, tietoaineistojen laatua kuvataan ja seurataan, kuvaukset jaetaan ja ne palvelevat tiedon käyttäjiä. Lisäksi tietoaineiston laadun kehittäminen etenee kohti käyttäjätarpeisiin ja – palautteeseen perustuvia laatutavoitteita. Myös tietoaineistotasolla tavoitteena on toimia kiinteänä osana tiedon ekosysteemejä, jolloin tiedon laatua ja sen hallintaa kehitetään yhteistyössä tietoaineiston omassa tietoekosysteemissä. Tarkemmin tavoitteiden määrittelyä ja vaiheittaista etenemistä tietovarannoissa kohti asetettuja tavoitteita kuvataan laatukriteerien hyödyntämisen arviointimallissa (ks. luku 8.2.2).

3.3. Tiedon laadun kuvaamisesta hyötyvät kaikki

Yhtenäinen tapa kuvata tiedon laatua tukee tietovarantojen laajaa ja monipuolista käyttöä. Tiedon laadun kuvaaminen mahdollistaa myös tiedon laadun kehitystarpeiden tunnistamisen ja kehityksen seuraamisen ja siten tiedon laadun parantamisen.

Kysymys tiedon laadusta on noussut julkishallinnon sisältä yhdistämisen ja tiedon uusien käyttötärpeiden kautta. Laadun kuvaaja saa konkreettista tietoa laadun kehittämisen tueksi ja tiedon käyttäjä puolestaan pystyy nopeasti arvioimaan, soveltuuko tieto suunniteltuun käyttötarkoitukseen. Parhaimmillaan lopputuloksena tiedon laatu vastaa käyttäjätarpeita ja tietoa voidaan hyödyntää laajasti ja monipuolisesti (Kuva 5). Laajasti käyttöön otettuna tiedon laatukehikko on siis merkittävä yhteentoimivuutta lisäävä työkalu.

Kuva 5. Yhtenäinen tapa kuvata tiedon laatua tukee tietovarantojen laajaa ja monipuolista käyttöä ja tiedon laadun parantamista. (Lähde: Tiedon laatu – laadun merkitys ja kuvaaminen, eOppiva-kurssi 2022).

Laatukehikon käyttöön otton hyödyistä löytyy lisätietoa liitteestä A.

3.4. Käyttöön otossa huomioitavat tarkastelutasot

Käyttöön otto edellyttää toimenpiteitä niin kansallisella, organisaatioiden kuin tietoaineistojen tasolla (Kuva 6). Eri tasojen tulee olla keskinäisessä vuorovaikutuksessa ja yhteistyössä. Toimijoita kullakin tasolla, myös kansallisella, on useita.

Käyttöön otton tavoitteen saavuttaminen on laaja ja aikaa vaativa prosessi. Kaikkea ei voida ottaa haltuun kerralla, vaan etenemisen tulee tapahtua vaiheittain kaikilla kolmella tasolla, mahdollisimman läpinäkyvästi ja yhteistyössä. Esimerkiksi kansallisella tasolla kuvattavia nyky- ja tavoitetilaa sekä päätettyjä

kehittämiskaskelia koskevat ratkaisut heijastuvat organisaatiotason suunnitteluun. Toisaalta organisaatiotason tuotoksia ja oppeja voidaan yleistää kansalliselle tasolle ja tietoaaineistotason käyttöönoton havaintojen tulisi heijastua kansallisen tason toiminnan kehittämis- ja korjaustoimenpiteisiin.

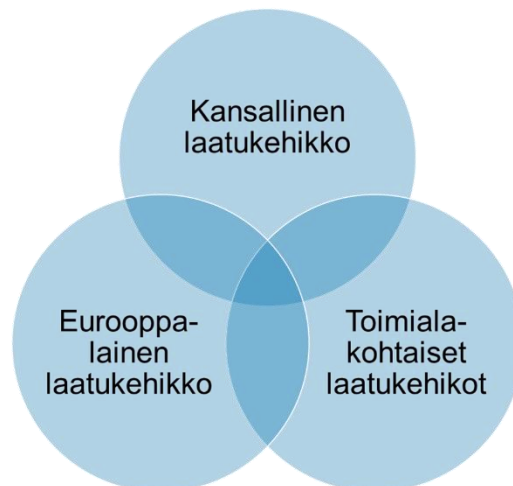

Kuva 6. Laatukehikön käyttöönotto tapahtuu kolmella eri tasolla.

Parhaimmillaan käyttöönotto on tiiviisti kiinni hallinnonalan ja organisaatioiden muussa toiminnassa ja kehittämisessä.

3.5. EU:sta esikuva datavetoisille yhteiskunnille

EU:ssa tapahtuu datan sääntelyn ympärillä tällä hetkellä paljon, kun Euroopan datastrategiaa² edistetään. Laatukehikön käyttöönoton kannalta on tärkeää nähdä, mihin tässä kehityksessä kiinnitytään tiedon laadun näkökulmasta ja mihin tiedon laatu vaikuttaa ja miksi se on tärkeää. Eurooppalainen tavoite tiedon sisämarkkinoista tuo myös uuden ulottuvuuden tiedon laadun määrittelyyn ja kuvaamiseen sekä näitä ohjaavien kehikoiden tai standardien yhteensovittamiseen.

Kuva 7. Kuinka paljon saavutetaan yhteistä pintaa eri näkökulmien välillä tiedon laadun kuvaamisen kehittyessä?

Euroopan datastrategia julkaistiin helmikuussa 2020. Datastrategian tavoitteena on tehdä EU:sta esikuva datavetoisille yhteiskunnille. Tavoitteena on luoda

² EC, 2022. Euroopan datastrategia. https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/europe-fit-digital-age/european-data-strategy_fi ja EC, 2022. A European Strategy for data. <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/strategy-data>

sisämarkkinat, joilla data henkilötietoja lukuun ottamatta voi liikkua vapaasti eri maiden ja alojen välillä hyödyttäen niin yrityksiä, tutkijoita kuin julkishallintoakin. Laadukasta dataa on oltava helpommin saatavilla ja tietojen jakamista ja yhdistämistä sekä yhteentoimivuutta on edistettävä³.

Datasäädös (Data Act) on tässä kehityksessä keskeinen pilari luodessaan oikeudelliset puitteet tietojen jakamiselle. Komission helmikuussa 2022 ehdottama säädös tavoittelee reiluja pääsyoikeuksia dataan kaikille osapuolille ja teknisiä menettelyjä datan jakamisen helpottamiseksi. Lisäksi julkisille toimijoille säädetään oikeuksista yksityiseen dataan erityistilanteissa. Datasäädöksellä halutaan varmistaa, että datasta syntyvä arvo jakautuu reilusti. Lisäksi halutaan lisätä datan käyttöä sekä dataan perustuvia innovaatioita.

Datasäädöksen kohdalla tiedon laadun kuvaamisen voisi liittää mm. kysymyksiin siitä, missä muodossa data on ja kuka sitä osaa lukea. Suomessa datasäädöksellä tulee olemaan iso vaikutus myös siihen, miltä kansallinen tietopolitiikka tulee näyttämään lähivuosina. Datasäädöksen toimeenpano ja mm. tekoälyn kehittäminen on käynnistänyt myös avoimen datan direktiivin ja sen temaattisten kategorioiden uudelleentarkastelun aiemmin valittuja kuutta teemaa⁴ laajemmin.

Euroopan komission valkoinen kirja tekoälystä⁵ korostaa, että datan yhteentoimivuus ja laatu samoin kuin sen rakenne, aitous ja eheys ovat avaintekijöitä datan arvon hyödyntämisessä, erityisesti tekoälyn käyttöönottokannalta.

Valmisteilla oleva datahallintoasetus (Data Governance Act) ehdottaa uutta eurooppalaista hallintotapaa datan jakamiseen eri toimialojen ja EU-maiden välillä. Datahallintoasetuksessa pyritään hakemaan myös mekanismeja, joilla laajennetaan muun kuin avoimen datan käyttöä, esim. terveystietojen hyödyntäminen tutkimuksessa ja kehityksessä. Tiedon laatua ei 2020 annetussa ehdotuksessa datahallintoasetukseksi⁶ ole itsessään mainittu. Mutta asetuksen toimeenpanon kannalta tiedon laadun kuvaamisella on suuri merkitys datan jakamisessa ja hyödyntämisessä yli sektori- ja maaraajojen ja sen varmistamisessa, että tieto ja sen käyttötarkoitus kohtaavat toisensa.

Tiedon laatu Euroopan komission yhteentoimivuuden viitekehyksen, EIFin⁷ yhteydessä on myös noussut keskusteluissa esille. Siitä, voisiko tiedon laatukehikon liittää osaksi eurooppalaista tiedon yhteentoimivuuskehikkoa keskusteltiin EU komission ICT johtajien kokouksessa (MILLOIN?).

4. Käyttöönoton eteneminen

Kaikilla kolmella tasolla, kansallinen, organisaatio ja tietoaaineisto, on oma tärkeä tehtävänsä laatukehikon käyttöönottossa (Kuva 8). Näitä tehtäviä tarkastellaan tarkemmin kullakin tasolla erikseen luvuissa 4 – 6. Käyttöönottamisen etenemisessä on kuitenkin tasojen välillä paljon myös samanlaisia elementtejä, joista keskeisimpiä tarkastellaan tässä luvussa.

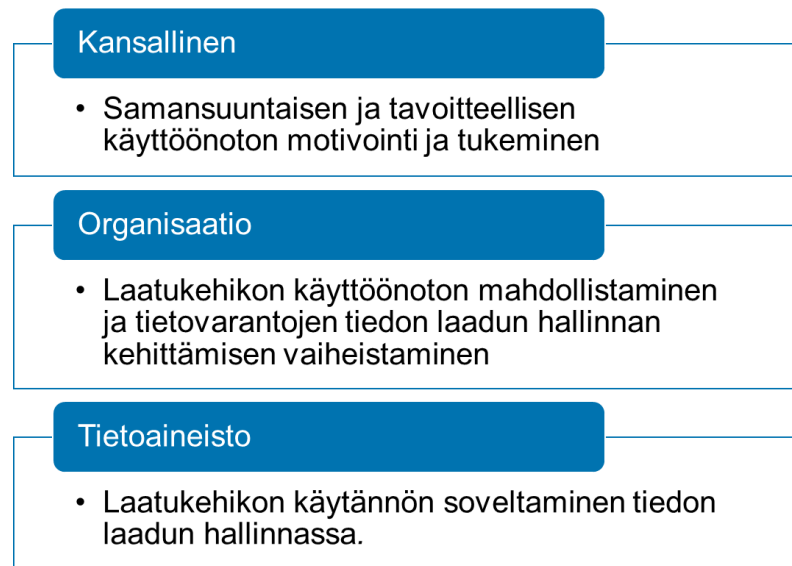
³ Eurooppa-neuvoston päätelmät 1.–2.10.2020 (EUCO 13/20). <https://www.consilium.europa.eu/media/45917/021020-euco-final-conclusions-fi.pdf>

⁴ EC, 2022. From the Public Sector Information (PSI) Directive to the Open Data Directive. <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/psi-open-data>

⁵ EC, 2020. COM/2020/66 final. https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/commission-white-paper-artificial-intelligence-feb2020_fi.pdf

⁶ EU, 2020. Proposal for Data Governance Act. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52020PC0767>

⁷ EC, 2022. The European Interoperability Framework in detail. <https://joinup.ec.europa.eu/collection/nifo-national-interoperability-framework-observatory/european-interoperability-framework-detail>

Kuva 8. Laatukehikon käyttöönnotto kolmella eri tasolla.

4.1. Tahtotilan varmistaminen

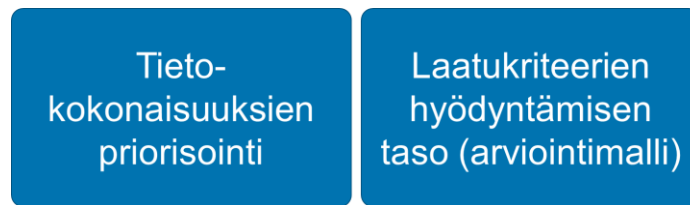
Julkishallinnossa on tavoitteena, että tietoja hyödynnetään laajasti ja monipuolisesti siten, ettei yksittäistä tiedon antajaa, henkilöä tai yritystä jouduttaisi vaivaamaan saman tiedon hankkimiseksi useaan otteeseen. Tiedon kerännyt organisaatio voi jakaa tiedon muidenkin tahojen käyttöön, kunhan otetaan huomioon tietosuojaja -turva sekä tietoaineistoa ja sen käyttöä koskevat säädökset ja sopimukset. Yhtenäinen tapa arvioida tiedon laatua tukee osaltaan julkishallinnon tietovarantojen nykyistä monipuolisempaa käyttöä: tiedon avaamista, yhteentoimivuutta ja hyödyntämistä. Vaikka laatukehikon käyttöönnotto ja ylläpito edellyttävät resursseja, on hyötyjen kautta kokonaisuutena odotettavissa säästöjä.

Laatukehikon käyttöönnotto on suunniteltu lähtökohtaisesti joustavaksi prosessiksi, jossa huomioidaan niin käyttöönottajien erilaiset lähtökohdat kuin roolitkin tietoekosysteemeissä. Siitä, miten tiedon laatukehikkoa halutaan hyödyntää, käyttöä tuetaan ja miten käyttöönnotto etenee, tulee kuitenkin julkishallinnossa olla yhteinen ja jatkuvasti päivittyvä tieto. Käyttöönnotossa kaivataan suunnan näyttöä, selkeää näkymää tulevaisuuteen, resursseja ja jatkuvuuden varmistamista kaikilla käyttöönnoton tasoilla.

Laadun kuvaamisen lisäksi tulee organisaatioiden kyetä vastaamaan esille nouseviin kehittämistarpeisiin. Odotettavissa on, että tiedon laadun systemaattinen kuvaaminen nostaa ongelmia esiin, mutta toisaalta voi myös selittää jo tunnistettujen ongelmien juurisyitä. Tarvitaan tiedonhallinnan ja tietopolitiikan ohjeistusta ja johtamista sekä muita tukitoimenpiteitä, jotta havaittuihin ongelmiin voidaan tehokkaasti puuttua.

4.2. Vaiheistaminen

Laatukehikon käyttöönnotossa kannattaa edetä vaiheittain. Etenemiseen vaikuttavat käytettävissä olevat resurssit. Voi olla myös hyvä alkuun kerätä kokemusta käyttöönnotosta esim. rajatulla tietoaineistolla pilotoimalla ja edetä sitten vasta laajempaan käyttöönnottoon. Varsinaista laatuksiteerien käyttöönnoton vaiheistamista voi tarkastella kahdesta ulottuvuudesta: tietokokonaisuuksien priorisointi käyttöönnoton etenemisessä sekä laatuksiteerien hyödyntämisen taso tietovarantojen sisällä (Kuva 9).

Kuva 9. Laatukriteerien käyttöönoton vaiheistamisen kaksi keskeistä ulottuvuutta.

Ensinnäkin voidaan edetä vaiheittain siinä, mistä tietokokonaisuuksista (tietovarannoista tai -aineistoista) käyttöönotto aloitetaan ja miten edetään kattavuutta laajentaen. Keskeinen vaiheistamisen ulottuvuus on, miten kattavasti laatukriteereitä hyödynnetään tietovarannossa ja mihin tahtiin edetään hyödyntämisen laajentamisessa. Keskitytäänkö alkuun laadun kuvaamiseen tai hyödynnetäänkö tuloksia myös tiedon laatua kehittäen tai otetaanko jo huomioon myös ympäröivä tietöekosysteemi, sen toiminta ja tarpeet.

Etenemisen ei tarvitse kaikilta osin olla ylhäältä alas johdettua, vaan usein käyttöönotto alkaa tarkastelemalla laatukriteerien näkökulmia mittarien kautta tietoaaineistotasolla. Tietoaaineiston sisällä aloitetaan käyttäjien näkökulmasta tärkeimmiksi arvioiduista laatukriteereistä ja vähitellen laajennetaan tiedon laadun kuvaamista. Vaiheistuksessa voidaan myös määritellä, miten edetään kohti tiedon laadulle asetettuja vaatimustasoja, koska kaikkien tietoaaineistojen laadun nostaminen tavoitelluille tasoille voi vaatia paljon ponnisteluja ja kyvykkyyksien kehittämistä.

Etenemisen suunnittelua varten on liitteeseen B koottu huomioita tiedon laatukriteerien käyttöönoton tueksi organisaatioissa. Ohjeistuksessa hyödynnetään myös etenemistä välitavoittein tukevaa laatukriteerien hyödyntämisen arviointimallia, josta tarkemmin luvussa 8.2.2.

4.3. Organisoituminen

Laatukehikon käyttöönotto ei ole projektiluontoinen tehtävä, vaan aikaa ja resursseja vaativa jatkuva prosessi. Organisoitumisvaiheessa on tärkeää tunnistaa erilaiset tehtävät ja roolit ja määritellä suhteellisen pysyvät rakenteet toiminnalle.

Julkishallinnossa toiminta on nykyään vahvasti hankemaailmassa, mutta laatukehikon käyttöönotossa toteutetaan pysyvää, toimivaa kokonaisuutta koko julkishallintoon. On vaikea nähdä, että käyttöönotto ja käytön vakiinnuttaminen onnistuisi ilman tukiorganisaatiota sekä vuosien sitoutumista ja panostusta työhön kaikilla käyttöönoton tasoilla. Mallia organisoitumiseen ja toimintaan voi hakea esimerkiksi UK:n data quality hubista⁸, joka toimii poikkihallinnollisesti. Hubi tarjoaa strategista suuntaa, tukea, koulutusta ja ohjeistusta tavoitteenaan parempi data.

Käyttöönoton vastuita ja organisoitumista kuvataan tarkemmin erillisessä hallintamallissa.

4.4. Kyvykkyyksien kehittäminen

Laatukriteerien käyttöönotto edellyttää kehittämistä kaikilla tiedon laadun hallinnan kyvykkyyden osa-alueilla, joita kutakin on tarkasteltu alla lyhyesti.

Toimintamallit ja prosessit: Laatukriteeristö voidaan nähdä viitekehyksenä, joka yhdenmukaistaa tiedon laadun kuvaamista. Käyttöönotto edellyttää tiedon

⁸ UK, 2022. Government Data Quality Hub. <https://www.gov.uk/government/organisations/government-data-quality-hub>

tuottajilta ja käyttäjiltä toimintamallimuutoksia, automatisoinnin hyödyntämistä sekä prosessien kehittämistä, ml. kirjauskäytännöt ja IT-prosessit.

Laatukehikon käyttöönotto on hyvin paljon laadun kuvaamisen ja tulosten hyödyntämisen sovittamista nykyisiin prosesseihin mutta myös integroimista uusiin prosesseihin jo suunnitteluvaiheessa ja tiedon laadun nykyistä laajempaa huomioimista kehittämisprojekteissa. Käyttöönoton aikana uusia tai jo käytössä olevia tietojärjestelmiä, prosesseja ja avoimen datan palveluita suunnitellaan, kehitetään ja auditoidaan tiedon laatu- ja näkökulmat huomioiden. Kaikkea ei kuitenkaan tarvitse keksiä itse, vaan toivottavaa on, että jatkossa tuotaisiin esiin suositeltavia yhteisiä toimintamalleja ja ratkaisuja koskien esim. laatu- ja tietojen ylläpitoa koneluettavassa muodossa.

Henkilöstö, osaaminen ja resurssit: Käyttöönoton katsotaan edellyttävän erityisosaamista ja -resursseja sekä jatkuvaa osaamisen jakamista ja kehittämistä. Kaikki työ ole myöskään automatisoitavissa, joten tiedon laatuun kohdistettavat resurssit tulee huomioida sekä käyttöönotto- että ylläpito- vaihetta varten. Toisaalta toiminnan kehittyessä, on odotettavissa resurssien vapautumista mm. tietojen sekä tiedon laadun oletuksiin pohjautuneiden ratkaisujen tarkistus- ja korjaustyöstä.

Käyttöönotto on pitkälti oppimisprosessi. Organisaatiot ja yksittäiset henkilöt lähtevät liikkeelle hyvin erilaisilta osaamis- ja taitopohjilta. Tämä tulee huomioida myös käyttöönottosuunnitelmia laadittaessa. Deloitte yhdessä Valtiokonttorin kanssa tekemän selvityksen⁹ perusteella lienee aiheutta olettama, että ymmärrys tiedon laadusta, tiedon käytöstä ja tiedon tuottamisesta on valtaosassa julkisia organisaatioita vasta kehityksessä. Tämänkin takia laatukehikon käyttöönotto joustavana muutosprosessina vaihteittain on perusteltua.

Tiedot ja järjestelmät: Laatukriteerit tukevat ajattelua ja siten tiedon tuottamisen laadun kehittymistä. Systemaattinen tarkastelu auttaa puutteiden havaitsemisessa ja tukee tiedon kuvaamista ja tiedon elinkaaren suunnittelua. Toisaalta osan tiedon tuottajista edellytetään ylläpitävän laatukriteereitä yksityiskohtaisempaa tietoa tiedon tai yksittäisen tietokohteen ominaisuuksista, syntyvästä ja tiedon elinkaaresta.

Käyttöönotossa tulee tunnistaa tietojärjestelmävaatimukset, tietojärjestelmien kehittäminen sekä se, miten laatukehikko nivoutuu organisaatioiden olemassa oleviin järjestelmiin. Laatukriteerien huomioiminen jo tietojärjestelmien suunnittelussa ja toiminnallisuudessa sekä myöhemmin tietojen luomisessa ja tallentamisessa on kustannustehokkaampaa kuin jälkikäteen tietoa-aineiston korjaaminen tavoitelaatuun. Järjestelmäkohtaisesti olisi hyvä ottaa käyttöön kuvaus, miten laatukriteereitä sekä muita julkisen hallinnon suosituksia on huomioitu tietoa-aineiston käsittelyssä tiedon elinkaaren eri vaiheissa. Organisaatioiden tiedonkeruiden kautta yhteinen tietopohja ja mahdollisuudet kehittää yhteisiä järjestelmiä ovat olemassa.

4.5. Integrointi

Laatukehikon käyttöönotto on vahvasti kiinni siinä, mitä jo tehdään. Laatukriteerien hyödyntäminen kuitenkin tekee tiedon laadun merkitystä ja vaikutusta näkyvämmäksi, jäsentää työtä ja tarjoaa yhteistä kieltä.

Käyttöönotossa tulee huomioida organisaatioiden ja tekemisen nykytila ja erilaiset jo olemassa olevat tiedon laadun arvioinnin ja hallinnan linjaukset, prosessit, toimialakohtaiset suositukset ja laatustandardit. Huomioitava on myös

⁹ Deloitte ja Valtiokonttori, 2020. Tiedolla johtamisen tila.

<https://vkazprodwordpressstacc01.blob.core.windows.net/wordpress/uploads/sites/4/2021/05/Tiedolla-johtaminen-julkishallinnossa-2020-FINAL.pdf>

muu tietoon sidoksissa oleva toiminta, ml. tiedolla johtaminen ja tiedon elinkaaren hallinta. Yksi keskeinen tarkastelun kohde on laatukehikon integrointi julkishallinnon tiedonhallintaan (ks. luku 8.1.3).

Käyttöönotossa ei ole tarkoitus synnyttää uusia erillisiä prosesseja ja toimintamalleja, vaan ensisijaisesti integroida tiedon laadun näkökulmat olemassa oleviin prosesseihin. Integroinnissa tulee myös huomioida, että käyttöönotto muuttaa organisaation ja yksilöiden toimintaa, eikä vain tuo jotain lisää.

4.6. Seuranta ja vakiinnuttaminen

Käyttöönottollakin on oma elinkaarensa. Vaikka tiedon laatukehikon käyttöönotto julkishallinnossa on kokonaisuutena tunnistettu pitkäaikaiseksi prosessiksi ja laatuksiteerit ja mittaristo jatkuvasti kehittyviksi, siirtyvät kukin laatukehikon elementti, tietovaranto, työvälineet ja menetelmät kehittämis- ja käyttöönottovaiheiden jälkeen ylläpidon ja jatkuvan parantamisen vaiheeseen, jonka toiminnot pitää myös suunnitella ja resursoida toiminnan vakiinnuttamiseksi.

Jo käyttöönottovaiheessa kannattaa kiinnittää huomiota toiminnan vakiinnuttamiseen. Tuotettu laatu-tieto ja sen ylläpito ei saisi olla liian raskasta, jotta tietoja todella ylläpidettäisiin ja toisaalta olisivat ymmärrettäviä ja siten hyödynnettävissä niin tietojen ylläpitäjien kuin käyttäjien näkökulmasta. Keskeistä on myös hyötynäkökulman arviointi. Toteutuneiden ja odotettujen hyötyjen tunnistaminen ja näkyväksi tekeminen edistävät asian tärkeyden ymmärtämistä ja sitoutumista työhön.

Käyttöönoton onnistumisen seuranta tarvitaan, jotta voidaan arvioida tukitoimien, työkalujen ja toimintamallien mutta myös koko laatukehikon toimivuutta ja työn etenemistä kohti vakiintumista. Seurannalla tulee myös arvioida työn vaikuttavuutta, tunnistaa ja kuvata saavutettuja hyötyjä sekä hyödyntää kerättyä vaikuttavuustietoa toiminnan kehittämisessä.

Laatukriteerien hyödyntämisen arviointimallia (ks. luku 8.2.2) kannattaa hyödyntää myös käyttöönoton etenemisen seurannassa. Tulee myös pohtia, miten avataan ja kuvataan käyttöönoton etenemistä ja vaikuttavuutta eri käyttöönoton tasoilla. Kiinnitetäänkö huomiota esimerkiksi mittareiden laskentaan, organisaatioiden etenemiseen, johonkin muutoksen osa-alueeseen, esim. tiedon laadun kehittymiseen tai esimerkiksi laatukseskustelun laajentamiseen?

5. Käyttöönotto kansallisella tasolla

Kansallisen tason ratkaisut vaikuttavat vahvasti käyttöönoton onnistumiseen organisaatio- ja tietoaineistotasolla. Kansallisen tason toimilla varmistetaan organisaatioiden tahtotila ja tuetaan laatukehikon käyttöönottoa. Kansallisen tason sitoutuminen laatukehikon käyttöönottoon on ensiarvoisen tärkeää ja sitoutuminen tehdään näkyväksi mm. tavoiteasetannassa, tukitoimissa ja julkishallinnon prosessien kehittämisessä. Kuva 100 on tunnistettu kansallisen tason tehtäviä. Tehtävät tulevat jakautumaan useille eri toimijoille. Tehtäviä on paljon ja jo liikkeellelähdyksessä tulee ottaa haltuun erilaisia näkökulmia, joita vaiheittain jatkossa laajennetaan.

Kuva 10. Kansallisella tasolla tehdyt ratkaisut luovat pohjan tehokkaalle ja vaikuttavalle laatukehikon yhteiselle käyttöönotolle.

Kansallisella tasolla laatukehikon käyttöönotolla on kytköksiä niin lainsäädäntöön ja sen kehittämiseen, julkishallinnon suosituksiin, ohjeistukseen kuin tiedonhallinnan mekanismeihin. Kansainvälistä sidosryhmätyötä ja vaikuttamista tehdään kaikilla tasoilla, mutta kansallisella tasolla on keskeinen rooli tässä.

Käyttöönoton yhteisen suunnan varmistamiseksi tulee määritellä paitsi selkeät tavoitteet myös luoda ja levittää yhteisiä toimintamalleja, työkaluja ja integraatioita jo olemassa oleviin muihin toimintoihin ja malleihin. Esimerkiksi kansallisella tasolla vaiheistamista voidaan tarkastella tietovarannoittain tai tietoaueittain rajaten, jolloin yhteistä voisi löytyä esim. tiedon semanttisen yhteentoimivuuden yhteydessä määriteltyihin tietoaueisiin¹⁰. Laatukehikon yhteyttä DVV:n yhteentoimivuusalustaan¹¹ voisi myös tarkastella. Toisaalta tiedon laadun määrittely laatuksiteerien avulla on jo sisällytetty tiedon jakamisen toimintamalliin¹².

¹⁰ VM, 2019. Tiedon semanttinen yhteentoimivuus ja tietoaueet. <https://docplayer.fi/162982697-Tiedon-semanttinen-yhteentoimivuus-ja-tietoaueet.html>

¹¹ DVV, 2022. Yhteentoimivuusalusta. <https://dvv.fi/yhteentoimivuusalusta>

¹² DVV, 2022. Tiedon jakamisen toimintamalli. <https://www.avoindata.fi/fi/toimintamalli>

6. Käyttöönotto organisaatiotasolla

Laatukriteerien käyttöönoton onnistumista ja työn vaiheistamista koskevat käytännön ratkaisut tehdään paljolti organisaatiotasolla. Ratkaisuja haetaan mm. kysymyksiin siitä, mitkä tietokokonaisuudet ensimmäisenä pääsevät laadun kuvaamiseen mukaan, minkälaisiin laadun hallinnan ja kuvaamisen tavoitteisiin organisaatiossa pyritään ja minkälaiset resurssit työhön varataan. Riittävät resurssit ja etenemisen vaiheistaminen ovat tärkeitä motivaatiotekijöitä. Lähtökohtiin ja resurssihin oikein mitoitettu askeleittain eteneminen kannustaa ja ohjaa kuvaamaan ja parantamaan laatua sen sijaan, että lannistutaan valtavan ponnistuksen edessä.

Organisaatiot aloittavat laatukehikon käyttöönoton hyvin erilaisista lähtökohdista. Nykytilaa ehdotetaan kartoitettavan tietovarantokohtaisesti. Laatukriteereitä ja -mittareita verrataan olemassa oleviin arviointeihin ja kuvaamiskäytänteisiin. Tiedon laatukriteerien hyödyntämisen kypsyyden arviointiin hahmotellusta mallista tarkemmin luvussa 8.2.2.

Organisaatiotasolla tavoitteita asetetaan huomioimalla tiedon laatu strategisessa suunnittelussa ja tavoiteasetannassa. Tavoitteita voi tulla myös kansalliselta tasolta mm. tulosohjauksen kautta. Käyttöönottoa voidaan viedä eteenpäin mm. pilotoimalla. Vaikka varsinainen tiedon laadun kuvaaminen tapahtuu tietoaaineistotasolla, päällekkäisen ja eri suuntiinkin vievän työn välttämiseksi tulee monet käyttöönoton näkökohdat ratkaista jo organisaatiotasolla (Kuva 111).

Kuva 11. Laatukehikon käyttöönoton mahdollistaminen on vahvasti organisaatiotason tehtävä.

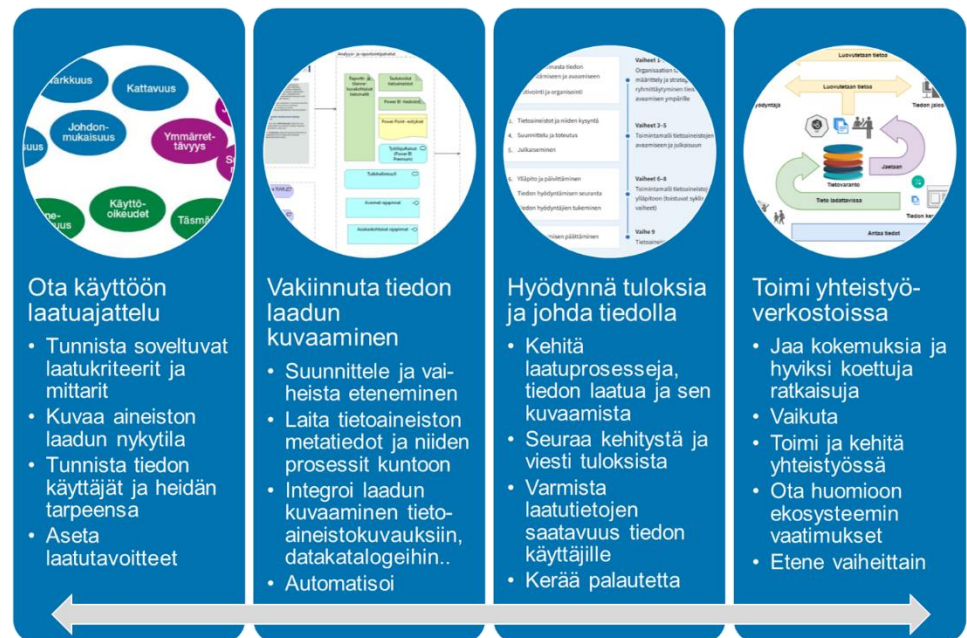
7. Käyttöönotto tietoaineistotasolla

Laatukehikon käytännön soveltaminen tiedon laadun kuvaamisessa ja hallinnassa osuu tietoaineistotasolle. Täältä laatukriteereihin ja -mittareihin tutustuminen ja käyttöönotto myös usein alkavat, kun organisaatio hankkii ensimmäiset kokemukset laatukehikon soveltamisesta esimerkiksi pilotoimalla sitä rajatulla tietoaineistolla.

Varsinaiseen käyttöönottoon lähdeittäessä, kannattaa ensimmäiseksi tunnistaa soveltuvat laatukriteerit ja mittarit, kuvata nykytila ja asettaa laatutavoitteet (12). Laatutavoitteet ohjaavat tarttumaan parannustoimiin. Myös laadun kehittymisen seurannalle tulee toteuttaa ratkaisut. Askeleittain voidaan edetä kohti tilannetta, jossa asiakastarpeet ohjaavat laadun kehitystä ja tietoaineistossa tehdään jatkuvaa laadun parantamista.

Kaikkea ei kuitenkaan voi eikä kannata yrittää kehittää eikä edes kuvata kerralla. Tulee etsiä tasapainoa hyötyjen ja toteuttamisen vaatiman työmäärän välillä, priorisoida tiedon laadun tarpeita sekä kuvattavia ja kehitettäviä tietoaineistoja. Priorisoinnin ja tavoitteiden asettamisen tulee lähteä asiakastarpeista.

Onnistuakseen laatukehikon käyttöönotossa eri toimijoiden tulee olla keskinäisessä vuorovaikutuksessa ja yhteistyön toimivaa. Kannattaa hyödyntää myös vertaistukea ja -oppimista niin organisaation sisällä kuin ulkoisissa verkostoissa. Ja osaamisen kehittymisen myötä tarkastelun näkökulmaa kannattaa laajentaa. Mitä laajemmin pystytään tunnistamaan ja reagoimaan tiedon laadun tarpeisiin, jotka nousevat esille tiedon virrassa, sitä pidemmällä ollaan tietojen ja palvelujen yhteentoimivuudessa.

Kuva 12. Laatuajattelu tulee integroida tiedon tuotantoon. Varmista, että laatu ei jää muista tiedon prosesseista irralliseksi. Tämä koskee myös tulosten hyödyntämistä, raportointia ja viestintää.

8. Laatukehikon hallinta

Laatukriteerien ja mittarien valinnat kuvastavat nykyhetkeä. Siksi on tärkeää kerätä jatkuvasti käyttökokemuksia ja pysähtyä aika ajoin tarkastelemaan niiden ajantasaisuutta. Toimivat laatukriteerit ja mittaristo ja niiden käyttö sekä käyttöä tukeva muu materiaali kehittyvät toimijoiden kyvykkyyksien kehittymisen ja

toimintaympäristön muutoksen mukana. Toiminnan, ylläpidon ja kehittämisen varmistamiseksi tarvitaan laatukehikon hallintamalli.

Hallintamallin tavoitteena on, että laatukriteerien ja mittariston muodostama kokonaisuus sekä sen hyödyntäminen kehittyy ja muokkautuu tavoitteellisesti kokemuksen ja tarpeiden mukaisesti. Hallintamallissa tulee kuvata selkeät vastuut, toimintamallit ja prosessit laatukehikon ylläpidolle ja kehittämiselle kaikille kolmelle tasolle. Saadussa palautteessa on tärkeäksi nähty myös se, että käytössä havaittuihin muutostarpeisiin kyetään tarvittaessa reagoimaan nopeasti. Tarvitaan siis myös kehittämisresursseja. Toisaalta jatkokehittämisessä toivotaan huomioon otavan jo nykyisenkin kokonaisuuden vaativuus tiedon tuottajille.

Koska laatukriteerit, ja erityisesti mittaristo, on ajassa kehittyvä työkalu, tulee myös niiden elinkaari suunnitella. Ylläpito vaatii myös fyysisen järjestelmän, josta käyttäjät voivat selailun lisäksi hakea laatukriteerit ja -mittarit omaan käyttöönsä rajapinnan kautta sekä antaa palautetta.

Laatukehikon hallintamalli kuvataan TiHA TP3 -hankkeessa erillisenä työnä.

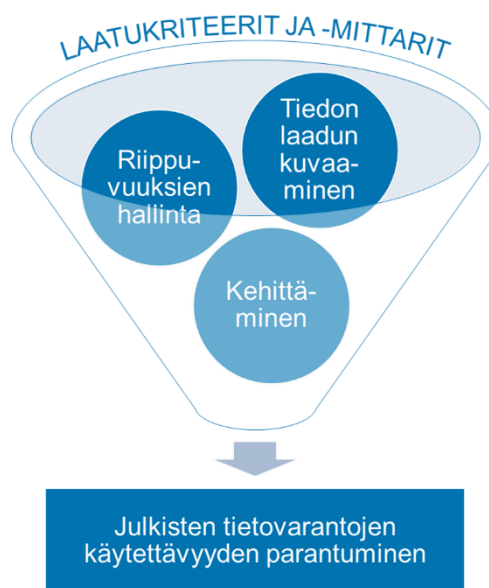
9. Käyttöönoton tukeminen

Julkishallinnon toimijoiden resurssit ovat rajalliset. Laatukehikon soveltamisen tulisi olla tehokasta, vaikuttavaa ja mahdollisimman yhdenmukaista. Erityisesti kansallisella tasolla mutta myös organisaatioissa tulee tunnistaa, miten parhaiten tuemme toinen toisiamme laatukehikon käyttöönnoton eri vaiheissa. Tämän työn tueksi on tässä luvussa hahmoteltu hyödylliseksi tunnistettuja toimintamalleja sekä tarvittavia yhteisiä työvälineitä ja -menetelmiä.

9.1. Hahmotettuja toimintamalleja

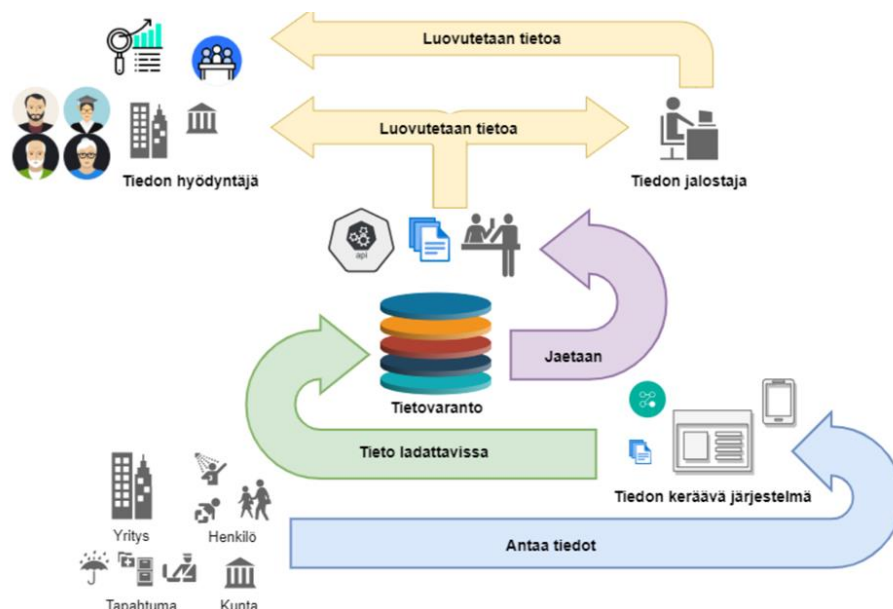
9.1.1. Työskentely dataekosysteemeissä

Julkishallinnossa tiedon tuottajat, ylläpitäjät, kokoajat ja käyttäjät muodostavat monimutkaisen verkoston, jossa tieto virtaa ja jossa tiedon laadulle asetetaan erilaisia odotuksia eri vaiheissa ja käyttötarkoituksissa. Jotta laatukriteerit ohjaisivat tekemistä, on tärkeä ensimmäinen askel tarkastella omaa tietoaineistoa laatukriteerien ja mittariston avulla. Oman tietoaineiston tiedon laadun kuvaamisen rinnalla tulee käydä jatkuvaa keskustelua ja hakea yhteistä, eri toimijoiden välistä kehittämisen suuntaa (Kuva 13). Näkymän ympäristöön ja siten keskustelun tulee olla riittävän laajaa, jotta kehittämiskäytännöissä kyetään hallitsemaan riippuvuuksia ja välttämään osaoptimoitua.

Kuva 13. Laatuksiteerit ja -mittarit tukevat julkisten tietovarantojen käytettävyyden parantamista koko ekosysteemissä tarjoamalla yhteisen kehikon tiedon laatuutyöhön.

Lausuntokierroksella ja työpajoissa nousi selkeästi esille toimintakentän monimutkaisuus. Tunnistettiin, että käyttöönotossa nousee paljon sovitettavaa niin organisaatioiden välille kansallisesti kuin kullakin organisaatiolla omassa viiteryhmässään kansainvälisellä kentällä. Myös yksittäiset organisaatiot tarkastelevat tiedon laatua useammasta eri näkökulmasta, esim. tietovarantoon ladattavien tietojen laatu ja sieltä jaettavien tietojen laatu (Kuva 14). Oma organisaatio ja sen eri roolit on hyvä asemoida ekosysteemissä ja huomioida, mihin ja miten voi vaikuttaa.

Kuva 14. Laatukehikkoa voidaan hyödyntää organisaation sisäisessä tiedon laadun hallinnassa ja parannuksessa, mutta käyttöönoton keskiössä on laatu tieto tietovirran eri vaiheissa.

Laatukehikon käyttöönotossa toimintamallit, rakenteet ja näiden välinen vuorovaikutus muuttuu ja kehittyy. Muutos tapahtuu samanaikaisesti ilman keskitettyä ohjausta. Teknologian ja arvojen laskennan lisäksi käyttöönotto edellyttää paljon inhimillistä vuorovaikutusta ja oppimista. Laatukehikon käyttöönotto on siis enemmän systeeminen muutos kuin perinteinen järjestelmän

tai työkalun käyttöönotto. Systeemissä on lukuisia toimijoita, joiden välillä tieto virtaa ja jossa muutosta tulee ymmärtää kokonaisuutena.

9.1.2. Yhteistyöverkosto

Edellä kuvatussa monimutkaisessa toimintaympäristössä perinteisemmät organisoitumisjärjestelmät tarvitsevat rinnalleen riittävän joustavan kulloisiinkin vaatimuksiin muokkautuvan toimintamallin tukemaan laajaa, organisaatio- ja hallinnonrajat ylittävää yhteistyötä ja moninäkökulmaisuuutta.

Tiedon laadun yhteistyöverkoston visiona on, että toiminta tukee julkishallinnon toimijoita yhteisessä tiedon laadun edistämässä sekä tietoaisteiden laatukriteerien ja mittariston hyödyntämisessä. Toiminnan luonteen ajatellaan olevan avointa, toimintaan on helppo liittyä mukaan ja pienilläkin resurssilla. Verkostotoiminta keskittyisi käytännön tekemiseen, olisi keskustelemaa ja vertaistukea tarjoavaa. Verkostossa voitaisiin jakaa osaamista, malleja ym. jäsenten kesken. Verkoston toivotaan myös luovan näkemystä maailmasta ja nostavan asioita muodolliseen päätöksentekoon.

Toimiva verkosto edellyttää johtamista, asioiden valmistelua ja fasilitointia, joten oma kansallisen tason verkostokoordinaattori on verkostolle tärkeä. Näin verkoston jäsenet voivat keskittyä tavoitteelliseen yhdessä oppimiseen, tekemiseen sekä tuomaan ja ammentamaan ideoita ja innostusta työhön. Parhaimmillaan verkostoyhteistyö lisää organisaatioiden sisäistä motivaatiota ja innostusta sekä tekee muutosta näkyväksi.

Verkostot voidaan muodostaa monella eri tavalla: Voidaan miettiä esimerkiksi, onko verkosto osa jotain laajempaa kokonaisuutta. Tai olisiko verkostoja useita ja eri käyttöönoton tasoilla? Esimerkiksi verkosto voisi olla osa jotain laajempaa kokonaisuutta ja sen alla myös useampi verkostosolu. Periaatteita, joilla näitä verkostosoluja voisi muodostua, on useita mahdollisia. Verkostoja voisi muodostua esim. hallinnonala, organisaation valmius käyttöönottoon tai ajankohtaiset kehittämisen kohteet huomioiden. Oman verkostotyön lisäksi kannattaa tunnistaa muita tiedon kanssa tekemisissä olevia verkostoja ja yhteisöjä ja hakea yhteistyötä sekä markkinoida laatukehikkoa myös näissä.

Valtioneuvoston kanslia on julkaissut verkostojohtamisen oppaan¹³, josta löytyy hyviä vinkkejä verkostoyhteistyön kehittämiseen.

9.1.3. Integrointi tiedonhallintaan

Laatutyö nähdään pysyvänä osana hyvää tiedonhallintaa. Tiedonhallinnan menetelmillä myös turvataan tiedon laatua. Laatukehikon yhteentoimivan käyttöönoton varmistamiseksi laatu tulee integroida osaksi olemassa olevia tiedonhallintamekanismeja, erityisesti tiedonhallintalaissa säädettyjä tiedonhallintakarttaa ja -malleja.

Tiedonhallintakartan ja -mallin yhdessä voidaan ajatella muodostavan tietoaisteiden kansallisen tason hallinnan ja siten pohjan myös tietovarantojen laadunvarmennukselle. Tiedonhallintamalli ja tiedonohjaussuunnitelma (TOS) muodostavat organisaatiokohtaisen tiedonhallinnan kokonaisuuden. Tietovarantojen tietoaisteistot kuvataan eri tavoin esimerkiksi tietohakemistokuvausten ja datakatalogien avulla.

Tiedonhallintakartassa ja -malleissa sekä tiedonohjaussuunnitelmissa on samoja mallinnuselementtejä. Tiedonhallintakartta tunnistaa luovuttaja- ja saajatahot

¹³ Verkostojohtamisen opas. Valtioneuvoston kanslian julkaisuja 2019:12

https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161513/VNK_12_19_Verkostojohtamisen_opas.pdf

kullekin tietovarannolle ja ao. tahojen tiedonhallintamalleista tulee olla löydettävissä samat tietovarannot eli kartan ja mallien välillä tulee löytyä katkeamaton yhteys. Kartassa ei ole kuitenkaan kaikki organisaatioiden tietovarannot, vaan tietovaranto on lisätty karttaan, jos ja kun löytyy jokin kansallisen tason säädös, joka kertoo tarkemmin tietovarannosta.

Tiedonhallintamalleissa puolestaan kuvataan tietovarantojen liittymät tietojärjestelmiin ja sitä kautta löytyvät linkit myös organisaatioiden välillä.

Tärkeä huomio tästä ketjusta on, että tietoaineistokohtainen tarkastelu ei riitä, se ei vie kansallisella tasolla eteenpäin, vaan yhteyden tarkemmalta tasolta ylempään tulee olla kunnossa ja tasoilta toiselle tulee kyetä porautumaan edestakaisin.

9.1.4. Asiakaslähtöisyys

Tiedon arvovirrassa toimijoilla on erilaisia rooleja. Voidaan esimerkiksi olla alkuperäinen tiedon tuottaja, tiedon kerääjä, rikastaja, eteenpäin välittäjä tai käyttäjä. Kussakin tapauksessa tulee pohtia, mitkä laatuksiteerit ja -tavoitteet ovat merkittäviä. Se, mitä esimerkiksi tiedon ensisijaisen käyttäjän, rikastajan tai tiedon hyödyntäjän näkökulmasta on laadukas tieto, vaihtelee.

Kun lähdetään tarkastelemaan tietoaineistoa, tulee ratkaista, kenen näkökulmasta tarkastellaan tiedon laatua eli kuka on asiakas. Samalla toimijalla voi olla myös useita eri rooleja ja samaan tietoaineistoon voi kohdistua erilaisia asiakastarpeita. Organisaatiolla tai tietoaineistolla voi olla tunnistettavissa asiakasryhmiä, joilla on erityisiä laatuun liittyviä tarpeita. Jotkin laatuksiteerit ja -tavoitteet voivat puolestaan olla merkityksellisiä laajalle asiakaskunnalle. Laatuksiteerit auttavat myös arvioimaan, pystyykö toimija tuottamaan aidosti lisäarvoa. Voidaan tuottaa esimerkiksi avainkysymyksiä, joiden avulla voidaan tunnistaa, mihin kysymyksiin tiedolla pyritään vastaamaan ja näin voidaan tehdä näkyväksi olemassa olevia kytköksiä ja asiakastarpeita.

9.1.5. Kansainvälinen toiminta

Pidemmän aikavälin tavoitteena laatuksiteerit kehittämisessä voidaan nähdä Suomen laatuksiteerit tulosten kytkeminen ja hyödyntäminen kansainvälisen laatuksiteerit kehittämisessä. Kansainvälisten yhteyksien rakentaminen ja hyödyntäminen, vaikuttaminen, kehityksen seuraaminen, oppiminen ja hyvien käytänteiden ja esimerkkien vaihtaminen vievät toimintaa eteenpäin ja luovat vahvaa pohjaa yhteiselle tiedolle kotimaassa kuin myös kansainvälisesti.

9.2. Tunnistettuja yhteisiä työvälineitä ja -menetelmiä

Tässä kappaleessa on hahmoteltu erilaisia yhteiskäyttöisiä työkaluja ja -menetelmiä, joiden avulla voitaisiin tukea laatuksiteerit ja mittaristot tehokasta ja samansuuntaista käyttöönnottoa. Työkalut voivat olla myös mallipohjia, viitekehityksiä tms. idea-aihoita, joissa perusasiat on mietitty ja jotka ohjaavat kehitystä yhteiseen suuntaan, mutta samalla antavat joustoa, jota tarvitaan laatuksiteerit ja mittaristot soveltamisessa hyvinkin erilaisissa toimintaympäristöissä.

Työvälineiden kehittämistä ei useinkaan tarvitse aloittaa alusta, vaan erilaisia jo käytössä olevia välineitä, pohjia ja aihoita löytyy organisaatioista. Näitä, jo toimiviksi testattuja kokonaisuuksia kannattaa kartoittaa, yleistää ja tuoda yhteiseen käyttöön.

9.2.1. Ohjeistus ja tuki

Organisaatiot kaipaavat selkeää tukea liikkeelle lähtöön ja käytännön toteutukseen, mutta myös laadun kuvaamisen tulosten tehokkaaseen hyödyntämiseen ja viestintään:

- Laatuksiteerien ja mittariston soveltamisen peruseriaatteet: Laatuksiteerit ja mittarit on tarkoitettu tietoaineisto ja asiakastarpeet huomioiden sovellettaviksi. Jokainen julkishallinnon toimija toteuttaa siis hieman erilaisen version. Jotta kuitenkin säilytettäisiin laadun kuvaamisessa yhteinen suunta ja riittävä vertailukelpoisuus, tulee soveltamiselle tarjota selkeät, kaikkien noudatettaviksi tarkoitettut peruseriaatteet¹⁴.
- Laatuksiteerien ja mittariston soveltamisohje: Tarvitaan laatuksiteerien ja mittariston kuvauksia tarkemmat ohjeet käytännön kuvaamistyön tueksi¹⁵. Ohjeet voivat sisältää myös erilaisia käytännön esimerkkejä.
- Muu ohjeistus- ja tukimateriaali: Esimerkiksi kevyet, kuvalliset esimerkkitapaukset tukevat laatuksiteerikseen perehtymistä tai yleiskäyttöiset mallit, esim. 'uuden tietovarannon polku' -kuvaus ja arkkitehtuurikuvaukset, tukevat suunnittelua.
- Koulutus- ja oppimateriaalit: Kootaan osaamista yhteen kaikkien hyödynnettäväksi. Hyödynnetään sekä jo olemassa olevaa materiaalia että tuotetaan uutta¹⁶. Ohjataan tietoa etsivä omia tarpeita vastaavien materiaalien pariin. Materiaalien koostamisen ja tuottamisen tulee nojata kerättyyn tietoon koulutustarpeista.
- Vertaisoppiminen ja -tuki: Tiedon laadun verkostoa mutta myös organisaatioiden omia verkostoja kannattaa hyödyntää kokemuksista oppimiseen, omien oppien levittämiseen ja myös yhteiskehittämiseen. Käytännön toimenpiteitä voivat olla mm. organisaatioesittelyt ja työpajat. Voidaan myös yhdessä koota ja analysoida esimerkkejä kriteerien ja mittareiden soveltuvuudesta ja kuvata tarinamuodossa käytännön kokemuksia käyttöönnotosta ja sen vaikutuksista. Käytännön kuvaukset ja esimerkit parhaista käytännöistä ja kokemuksista hyötyineen sekä motivoivat että tarjoavat ideoita omaan työhön. Kaikki tämä materiaali tarjotaan kopioitavaksi, välitettäväksi, kannustamaan ja tekemään hyötyjä näkyväksi.
- Usein kysytyt kysymykset (UKK) -palvelu: Jatkuvasti ylläpidettävä netistä löytyvä kooste laatuksiteereihin ja mittareihin sekä niiden käyttöönnottoon liittyvistä kysymyksistä ja vastauksista.
- Jatkuva tuki: Tavoitteena on varmistaa käyttöönnoton sujuva eteneminen. Tuki vastaa käyttöönnotossa esiin tuleviin kysymyksiin ja auttaa ongelmanratkaisuisissa. Tähän toimintoon voi olla yhdistetty myös pienkehittämistä tai muita laatuksiteerien ja mittariston hallintamallin mukaisia toimintoja, mm. palautteen ja kokemusten keräämistä.

¹⁴ Joitakin peruseriaatteita löytyy: Tiedon laatuksiteerit ja mittaristo, ehdotus suositukseksi. Tiedon laatuksiteerit, TiHA TP3, 2022.

https://www.stat.fi/static/media/uploads/org/tilastokeskus/suositus ehdotus_tiedon_laatuksiteerit_ja_mittaristo_20220211.pdf

¹⁵ Ohjeistuksen ensimmäinen versio yhdessä kuvaamista tukevan excel-pohjan kanssa tuotetaan TiHA TP3 -hankkeessa.

¹⁶ TiHA TP3 -hankkeessa on toteutettu eOppiva-koulutus: Tiedon laatu – laadun merkitys ja kuvaaminen, 2022.

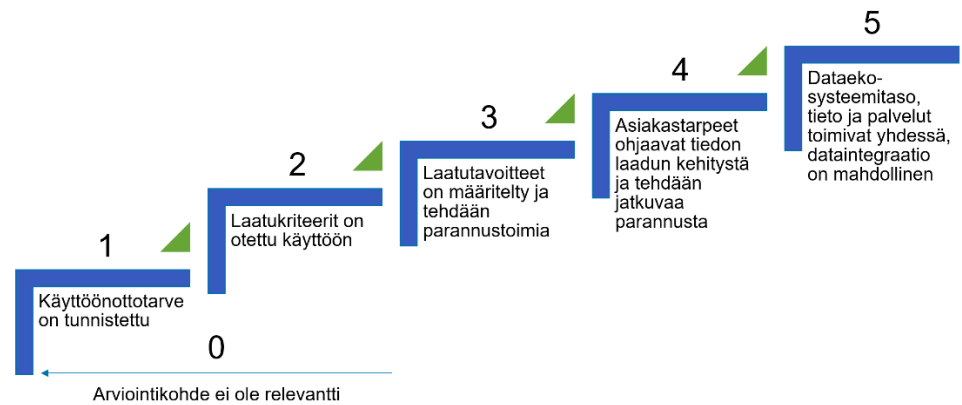
<https://www.eoppiva.fi/koulutukset/tiedon-laatu-laadun-merkitys-ja-kuvaaminen/>

- Sovellettu teoria –kuvaukset: Kuvataan, miten esitetyt teoriat muovautuvat käytännön sovelluksiksi, esim. millaista tietoa ja taitoa on sopivaa käyttää missäkin yhteydessä ja millä tavalla sovellettuna, miten eri materiaalit, välineet ja rutiinit soveltuvat konkreettisiin tilanteisiin, mitkä menetit ja tekniikat istuvat kulloiseenkin tilanteeseen soveltuviksi ratkaisumalleiksi. Kuvaukset tarkastelevat teorian vaativuutta, sovellettavuutta, käytännönläheisyyttä jne.
- Yleiset laadun testaamisen työkalut: Tällaisia voisivat olla esimerkiksi laatusäännöt johdonmukaisuuden testaamiseen, skeeman testaamisen työkalut, kysymykset, jotka auttavat tunnistamaan, mikä on oleellista, että voidaan luottaa tuotettuun mittariarvoon sekä referenssidatan tarjoaminen mittariarvojen tuottamista varten. Sääntöjen määrittelyä voidaan kiinnittää myös valmistyökaluihin, esim. PowerBI.
- Käsittelysäännöt ja -periaatteet: Tiedon laatuun liittyvää käsittelyä prosesseissa ohjaavien sääntöjen ja periaatteiden kuvaaminen. Esimerkiksi, tietojen luovuttavan tahon tulee ensisijaisesti vastata tietojen oikeellisuudesta ja siitä, että luovutettava tieto tulkitaan oikein. Jollei tietojen luovuttaja täydennä luovutettavaa tietoa vastaanottajan suoraan tulkittavaksi, niin tarvitaan selkeitä ohjeita käsittelysäännöistä, joita vastaanottajan on tehtävä ennen kuin tapahtumatiedot ovat johdonmukaisia. Käsittelysääntöjä ja periaatteita voidaan toteuttaa myös mm. skripteillä. Esimerkiksi tietoaineiston saapuessa organisaatioon, tarkistetaan, onko aineistossa se tieto, jota oikeasti tarvitaan ja riittävän laadukkaana. Mikäli puutteita löytyy, lähtee toimittajalle välittömästi pyyntö tietoaineiston tarkistamisesta. Laatukriteereitä voidaan siis hyödyntää myös arkea sujuvoittavina portinvartijoina.
- DCAT ja yhteiset sanastot: Yhteisen ”laatukielen” kehittämisessä tarvitaan panostusta sanastotyöhön sekä laadun integrointiin DCAT-kuvailusanastoihin. DCAT yhtenäistää erilaisten tietoaineistojen jakamiseen tarkoitettujen palveluiden käyttämiä metatietoja ja on siksi tärkeää, että laatu-tieto olisi myös sisällytettyinä.

9.2.2. Laatukriteerien hyödyntämisen arviointimalli

Laatukriteerien hyödyntäminen lähtee laadun kuvaamisesta ja etenee laatu-tavoitteiden asettamiseen ja tiedon laadun parantamiseen laajentaen jatkuvasti tarkastelua, kunnes laadun hallinnassa kyetään huomioimaan myös ympäröivän dataekosysteemin tarpeet ja toiminta. Tätä etenemistä tarkastellaan laatukriteerien hyödyntämisen arviointimallissa (Kuva 15), jonka tavoitteena on kuvata, kuinka kokonaisvaltaisesti ja tehokkaasti organisaatio hyödyntää laatu-kehikon tiedon laatukriteereitä ja laadun hallintaa toiminnassaan. Malli tukee laatu-kehikon käyttöönottoa antamalla portaittainen arvion siitä, missä laatukriteerien hyödyntämisessä tietovarannossa parhaillaan ollaan ja ehdotuksia siitä, mitä voidaan tehdä, jotta päästäisiin eteenpäin.

31.10.2022

Kuva 15. Laatuksiteerien hyödyntämisen arviointimallin eri tasot.

Lähtökohtana on itsearviointi, jossa jokainen organisaatio voi itse arvioida tietovarantonsa nykytilan. Arviointi tehdään tietovarantokohtaisesti. Tietovarantonsa kehittymisaste voi vaihdella huomattavasti organisaatioiden sisälläkin. Tiedonhallinnan ja siihen integroitavan laadun hallinnan kehittymisen myötä erojen odotetaan tasoittuvan.

9.2.3. Analysointi- ja visualisointityökalut

Erilaisia tiivistyksiä ja koosteita tarvitaan tulosten hyödyntämiseen niin tietoaaineisto, organisaatio kuin kansallisellakin tasolla. Visuaaliset, nopean yleiskuvan tarjoavat työkalut ovat kysytyjä, mutta tarkempaakin analyysia tulosten hyödyntämisen tueksi tarvitaan:

- Dashboard: Yhdellä silmäyksellä tilannekuvan tarjoavalle visuaaliselle näkymälle tms. on kova kysyntä tiedon tuottajien parissa.
- Vertailuaineistonsa hyödyntäminen: Työkalut aineistonsa vertailuun, mm. eniten osumia saanut katsotaan oikeaksi tiedoksi.
- Laadun kuvausten tulokset yhteen kokoavat koosteet ja tiivistykset: Voidaan toteuttaa alkuun osittain manuaalisesti, raportointipohjiin tms. nojaten. Hyvien mallien löydyttyä, edetään kohti automatisointia.

9.2.4. ”Tilannehuone” ja viestintä

Laatuksiteereiden ja mittariston käyttöönotossa toimitaan kolmella eri tasolla, joiden tulisi toimia yhdessä ja samaan suuntaan. Tätä tukemaan tarvitaan yhteinen tilannekuva ja aktiivista viestintää niin käyttöönoton tilanteesta kuin laadun kuvaamisen tuloksista. Yhteisiä työkaluja ja menetelmiä voisivat olla, mm.

- Tilannehuone: Käyttöönoton etenemisen ja laadun kuvaamisen tulosten seuranta ja vaikutusten arviointi. Tilannehuoneessa kerätään, analysoidaan ja jaetaan tietoa proaktiivisesti ja näin tehostetaan laadun kuvaamisen käyttöönottoa ja tulosten hyödyntämistä.
- Laadun auditointi: Sisäiset ja ulkoiset auditoinnit toimintojen ja niihin liittyvien tulosten vastaavuudesta verrattuna odotuksiin ja suunnitelmiin.
- Yhteinen laatuksitetopohja tai -kirjasto: päivittyvä tilannekuvaa ja etenemisen arviointia tukeva kokoelma sisältäen, mm. raportteja, selvityksiä, kyselyjen tuloksia, toimintaympäristöanalyysia ja systemikuvauksia.

- Yhteiset viestintä-, raportointi- ja seurantapohjat ja -työvälineet: Esimerkiksi ohjausta yleisten kysymysten kautta siitä, kuinka koota laadun kuvaamisen tulokset ymmärrettäväksi ja saavutettavaksi paketiiksi kansalaisille. Myös se, kuka dokumentit tuottaa, milloin ja mihin ne sijoitetaan ja kenen käytettävissä ne ovat, tulee määritellä.
- Seuranta ja mittaaminen: Tilannehuonetta ja yhteistä laatutietopohjaa perinteisempi ja rajatumpi käyttöönoton etenemisen seuranta ja raportointi. Voi sisältää myös analyysia laatukehikon käytön odotettavissa olevista vaikutuksista (vaikuttavuuden arviointi).
- Poikkileikkaava tilannekuva: Ratkaisut siihen, miten kuvataan tilannekuva poikkileikkaavasti käytännön kuvaamisesta aina säästötyöhön ja kansainväliseen kehitykseen. Työssä voidaan hyödyntää ja linkittää useita edellä kuvattuja työkaluja ja menetelmiä. Työn pohjana voidaan käyttää esim. liiketoimintamallin huoneentaulua (BMC¹⁷) ja palvelulupausta sekä tiedon tuottamisen ja keräämisen tukena laatuksipyyssmallia, tiedonhallinnan kuvantamisen menetelmiä ja tiedon tuottamisen raportointityökaluja.

¹⁷ Business Model Canvas. Suomidigi, 2019. <https://www.suomidigi.fi/ohjeet-ja-tuki/tyokalut/business-model-canvas>

Liitteet:

LIITE A

A. Laatukehikon käyttöönoton hyötyjä

Tiedon laadun kuvaamisen keskeinen tavoite on tuottaa tarkasteltavan tietoaineiston laadusta riittävä kuvaus, jonka perusteella tiedon käyttäjä voi päätellä soveltuuko tietoaineisto hänen käyttöönsä. Tiedon laatua arvioidessaan tiedon tuottaja oppii itsekkin omasta aineistostaan. Samalla, kun yleinen tiedon laadun ymmärrys ja osaaminen kasvavat, rakennetaan yhteistä kieltä, jolla tiedon laatua kuvataan ja siitä keskustellaan. Pystytään vertailemaan tietoaineistojen laatua ja määrittelemään yhdessä tiedon laatutavoitteita.

Laatutavoitteiden ja laatutyöhön liittyvien roolien ja vastuiden määrittelyllä organisaatio voi hallita nykyistä paremmin tiedon tuottamisen prosessejaan, säästää tuotantokustannuksissa ja parantaa tietoaineistojensa laatua. Laadun arviointi auttaa näkemään kehittämistä vaativat kohteet ja arvioinnin toistaminen tekee näkyväksi tiedon laadun kehityksen.

Käyttötarpeet muuttuvat ja kehittyvät koko ajan, ja laajentamalla keskustelu koko dataekosysteemiin, voidaan tuottaa tietoa, joka sopii entistä useampaan käyttötarkoitukseen.

Vastauksissa lausuntopyyntöön julkisen hallinnon tiedon laatukriteereistä (VN/16357/2020) oli myös tunnistettu lukuisia hyötyjä, joista alla suoria lainauksia:

- ”Laatukriteeristö tarjoaa viitekehyksen, jonka puitteissa voidaan kuvata tietoaineistojen laatua yhdenmukaisella tavalla. Malli helpottaa tiedontuottajia, jotka pohtivat miten laatutietojen kuvaaminen kannattaisi toteuttaa.”
- ”Kriteerit helpottavat sen miettimistä, mitä kriteerejä avattavan tiedon tulee täyttää.”
- ”Tiedontuottamisen osaaminen paranee kriteeristön ja mittaristojen myötä. Lisäksi on mahdollista parantaa tiedon tuottamisen laatua.”
- ”Tiedon laatukriteerit ja mittarit ovat tärkeä osa pohdintaa siitä, millaista metatietoa kannattaa kerätä. Millaista metatietoa tiedon hallintaan tarvitaan ja kuinka sitä voidaan käyttää? Tiedon elinkaari (aktiivisesta vaiheesta passiiviseen historialliseen käyttövaiheeseen) ja ennen kaikkea tiedon säilyttämisen kysymykset näyttäytyvät uudesta näkökulmasta, kun yksittäisen tietoelementin laatua voidaan mitata erilaisin kriteerein. Siinäkin mielessä tämä on hyvä kehityssuunta.”
- ”Käytännön tasolla kriteerit luovat kehikon, joka mahdollistaa laajasti käytettynä eri tuottajien aineistojen vertailukelpoisuuden metatasolla. Ne muodostavat suuntaviivat, johon pyrkiä ja tukevat asiantuntijan työtä jo tietoaineistojen rakenteita ja sisältöjä suunniteltaessa.”
- ”Laadittu esitys itsessään voidaan nähdä jo hyväksi tietopakettiksi tiedon laadun erilaisista kriteereistä. Nämä olisi hyvä huomioida erityisesti tietoaineistojen tietorakenteita ja sisältöjä suunniteltaessa. Toivottavaa olisi myös pyrkiä huomioimaan nämä myös kaikkia tietoja muodostettaessa.”

31.10.2022

- ”Maakuntahallituksessa katsomme, että muistion laatukriteerit julkisen hallinnon tietoaaineistolle – oikeellisuus, ajantasaisuus, koneluettavuus, tarkkuus, johdonmukaisuus, käyttöoikeudet, kattavuus, ymmärrettävyys, täsmällisyys, jäljitettävyys ja suositustenmukaisuus – muodostavat tiukan ja tarkkaan harkitun perustan, jolla tietoaaineistolle voidaan luoda selkeät ja yhteiset lähtökohdat julkishallinnossa.”
- ”Laatukriteeristö ohjaa tiedon tuottajaa kiinnittämään jatkuvasti huomiota seikkoihin, jotka tukevat tiedon käytettävyyttä, ymmärrettävyyttä, yhteentoimivuutta, hallittavuutta ja jatkokäyttöä. Nämä seikat perustelevat myös mahdollisia resursointitarpeita.”
- ”Tietoa tuottavan näkökulmasta on kannatettavaa, että tiedon laadulle on asetettu tietyt kriteerit, jotka voidaan ottaa huomioon jo tietoaaineiston rakennetta ja sisältöä suunniteltaessa. Selkeän kehikon puitteissa on mahdollista luoda tarkempia ja laadukkaampia tietoaaineistoja, joiden mahdolliset jatkokäytön mahdollisuudet on huomioitu jo suunnitteluvaiheessa.”
- ”Toisaalta pidemmän päälle voi käydä niin, että ymmärrettävyyden ja sanaston mittarit tuottavat parempia kuvauksia loppukäyttäjän tueksi. Tällöin viraston ei tarvitse neuvoa niin paljon tiedon jatkokäyttäjiä, mikä voi tuoda pitemmällä aikavälillä säästöjä toimintaan.”

LIITE B**B. Huomioita tiedon laatukriteerien käyttöönoton tueksi organisaatioissa*****Johdanto***

Tiedon laatukriteeristön käyttöönottoa tukemaan koottiin tärkeinä pidettyjä huomioita organisaatiolle, joka on aloittamassa matkaansa tiedon laadun tavoitteellisen arvioinnin, seurannan ja kehittämisen tiellä. Huomioissa nostetaan esiin laatukriteeristön käyttöönoton vaiheita, laadunseurantaprosessin osia ja tiedon käyttäjäorganisaation, asiakkaan, tärkeää roolia. Huomioiden toivotaan kannustavan organisaatiota tunnistamaan tietovarantojensa tiedon laadun nykytilaa ja selvittämään tiedon käyttäjien tarpeita laatutavoitteiden määrittämisen perusteeksi.

Osana tiedon laatukriteeristön käyttöönottoa organisaatiota kannustetaan laatimaan laadunseurantaprosessit ja nimeämään tiedon laadun vastuuroolit. Tiedon laadusta kannustetaan myös raportoimaan laadunseurannan ja auditoinnin mahdollistamiseksi. Tiedon käyttäjien asiakaspalautteen seuranta ja siihen reagoiminen kannustetaan nitomaan osaksi laadunseurantaprosessia.

Tiedon laatukriteerien käyttöönoton eteneminen organisaatioissa

Organisaation on hyvä vaiheistaa tiedon laatukriteerien käyttöönottoprosessi selkeisiin kokonaisuuksiin. Etenemistä tukemaan on puolestaan hyvä laatia käyttöönottosuunnitelma. Käyttöönottosuunnitelman pohjaksi organisaation on hyvä tunnistaa tiedon laadun nykytila tietovarannoittain. Tunnistaminen onnistuu tiedon laatukriteerien hyödyntämisen arviointimallin avulla.

Organisaation rooli suhteessa tiedon laatuun

Ennen laatukriteerien käyttöönottoa organisaation on hyvä tunnistaa roolinsa suhteessa tietoon. Organisaatio voi olla tiedon alkuperäinen tuottaja tai se voi integroida tietoa ja vastata tiedon kokoamisesta. Organisaation rooli tietoaineistoon nähden voi olla myös tiedon eteenpäin välittäjä, jolloin laaduvastuu on alkuperäisellä tiedon tuottajalla. Organisaatio voi toimia tiedon käyttäjänä, jolloin vastuu tiedon laadusta jää tiedontuottajalle. Organisaatiolla voi olla myös useita eri rooleja tietovirran eri vaiheissa.

Organisaation rooli suhteessa tietoon luo puitteet laatukriteerien ja mittareiden käyttöönottoon. Organisaation tunnistamassa olevansa tiedon alkuperäinen tuottaja, on sen vaikuttamismahdollisuudet tiedon laatuun merkittävät. Alkuperäisen tuottajaorganisaation käyttämät tiedon talteenoton prosessit nousevat erityisesti esiin vaikutuksiltaan. Etenkin laatukriteerien mukaiset tiedon kattavuutta, alkuperäisyyttä, ajantasaisuutta, johdonmukaisuutta, virheettömyyttä ja tarkkuutta ilmentävät kuvailutiedot ovat pitkälti tiedon tuottajaorganisaation hallussa. Alusta alkaen olisi hyvä tavoitella mahdollisimman kattavaa kuvailua tiedon jatkokäytössä ilmenevien laatutarpeiden tyydyttämiseksi. Myös asiakastarpeista ja asiakkaan edellyttämästä tiedon laadusta tulisi tiedon tuottajan pyrkiä muodostaa mahdollisimman selkeä kuva viimeistään laatukehikon käyttöönoton yhteydessä.

Organisaatiot, jotka integroivat tietoaineistoja voivat pyrkiä vaikuttamaan tiedon laatuun ohjeistamalla alkuperäisiä tiedon tuottajia niistä tiedon laatuun vaikuttavista seikoista, joita tiedon jatkokäyttö edellyttää. Integraattorina toimivat organisaatiot voivat myös tarjota arvioita käsittelemänsä tiedon laadusta tiedon alkuperäisille tuottajille laadun parantamistoimenpiteiden kohdistamista varten.

Tiedon välittäjän roolissa olevan organisaation mahdollisuudet vaikuttaa tiedon laatuun ovat rajalliset. Havainnot tiedon laadusta on mahdollista välittää sekä

vastaanottavalle että lähettävälle taholle, mutta varsinaista ja välitöntä tiedon laadun parantamista ei tässä tapahdu.

Tiedon käyttäjäorganisaation eli asiakasorganisaation tärkein tehtävä on määrittää tiedolle haluttu laatutaso. Tämän asiakaspalautteen perusteella tiedon alkuperäistä tuottajaa kannustetaan asettamaan laatutavoitteensa haluttuun tasoon sekä seuraamaan tuottamansa tiedon laatua suhteessa asiakastarpeeseen.

Tavoitteiden asettaminen laatukriteereille ja mittareille

Kun laatutavoitteet on asetettu ja arvio tiedon laadun nykytilasta on tunnistettu, käydään tietoaineistoittain läpi keinoja laadun parantamiseen. Organisaation valitsemien arviointikriteerien perusteella voidaan kehittää tietoaineistoon tallennettavia kuvailutietoja kuten esimerkiksi elinkaarenhallinnan merkintöjä ja aikaleimoja tai tietolähdemerkintöjä. Kuvailutietojen lisääminen voidaan liittää osaksi käyttöönottosuunnitelmaa, jolloin toimet tiedonlaadun kohottamiseksi käynnistyvät laatukehikon käyttöönoton kanssa samanaikaisesti.

Osana käyttöönottosuunnittelua on myös hyvä tunnistaa tarvittavat uudet vastuuroolit ja laatu prosessit. On hyvä nimetä tiedon laatuvaastaava ja luoda tiedon laadun testauksen prosessit, jotta laadun kehittymistä voidaan ohjata. Seurattavuutta ja säännönmukaisuutta tuomaan tarvitaan erityisesti tiedon laadun raportointiin ja metatietojen hallintaan liittyvät prosessit. Jos organisaatiolla ei sellaisia vielä ole, on ne hyvä nyt ottaa käyttöön.

Omana erillisenä prosessinaan voi organisaatio ottaa käyttöön laatusääntöjen avulla tehtävän automaattisen tiedonlaaduntestauksen. Tämän toteuttamiseen on työkaluja valittavana esimerkiksi ns. ETL työkaluista, kuten FME tai Microsoft BI.

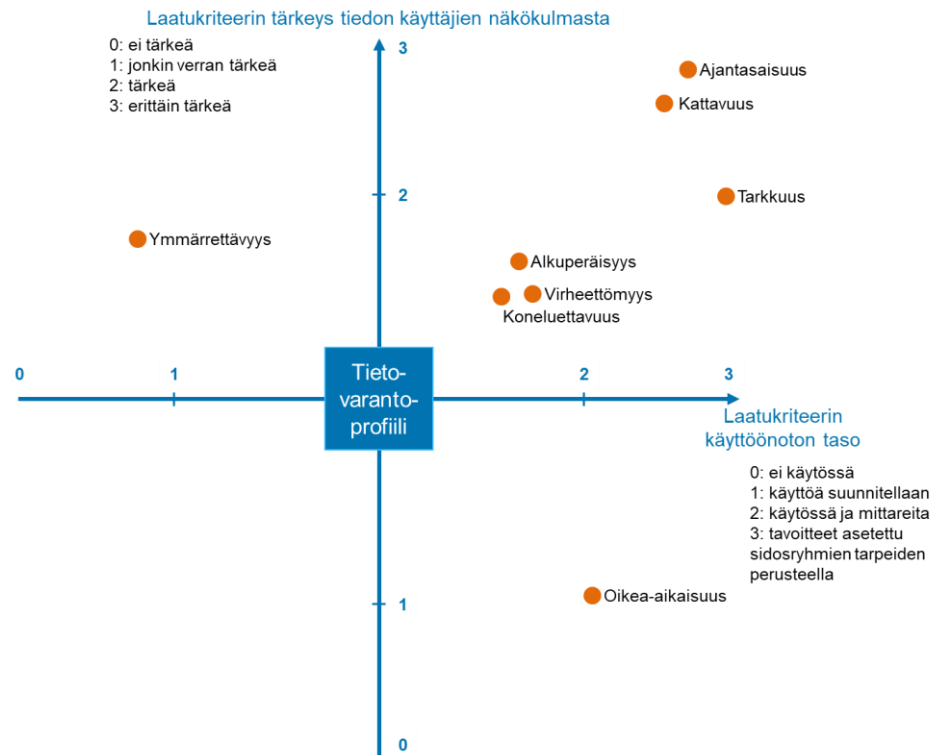
Arviointimallin soveltaminen

Laatukriteerien hyödyntämisen arviointimalli noudattaa eurooppalaisten yhteentoimivuusperiaatteiden, (EIF), rakennetta ryhmittelemällä tiedon laadun hallinnan neljään tarkastelukokonaisuuteen eli yhteentoimivuuden ulottuvuuteen. Näin organisaatio voi valita sille parhaiten soveltuvat arviointikohteet oikeudellisten, organisatoristen, sisällöllisten ja teknisten kokonaisuuksien sisältä. Laatukriteeristön tasomääritelmät tarjoavat tukea tietovarannoissa toteutuneen laadun arvioimiseen.

Arviointimalli ohjaa kysymyksillä tiedon laadun tason arvioinnissa. Kysymykset linkittyvät tiedon laadun arviointikriteereihin. Kunkin arviointikohteen tasoa kuvaa kuusiportainen asteikko, jonka tasot etenevät nolasta viiteen. Nollatasossa laatukriteeriä ei lainkaan tunnisteta organisaatiossa tarpeelliseksi. Ensimmäisessä tasossa kriteerin käyttöönottotarve tunnistetaan ja tästä edetään kakkostason laatukriteerin käyttöönoton kautta kolmostason laatutavoitteiden määrittelyyn ja laadun parannustoimenpiteiden toteuttamiseen. Neljännellä tasolla asiakastarpeet ohjaavat jatkuvaa tiedon laadun kehittämistä ja ylimmällä, viidennellä tasolla on saavutettu dataekosysteemitaso, jossa tieto ja palvelut toimivat yhdessä ja dataintegraatiot ovat mahdollisia.

Laatukriteerien tärkeyden arviointi

Laatukriteerien tärkeyden arviointi tulisi perustua tiedon käyttäjien eli asiakkaiden tarpeisiin. Asiakastarpeen kautta organisaatio pystyy tunnistamaan tärkeimmät laatukriteerit. Näiden tunnistettujen laatukriteerien osalta edetään tietoaineistojen nykytilan arviointiin suhteessa laatukriteeristöön. Myös laatukriteeristön käyttöönottosuunnitelmaa ja -prosessia voidaan arvioida asiakastarpeesta tunnistettujen prioriteettien kautta.

Kuva 16. Esimerkki laatukriteerien tärkeyden arvioinnista.

Asiakastarpeiden tunnistaminen

Tiedon laadun osalta tunnistetut asiakastarpeet on hyvä liittää osaksi yleisiä asiakastarpeiden selvittämiseen tähtäviä prosesseja. Vaihtoehtoisesti käytössä voi olla myös osana auditointia kulkeva laatutestaus, jolla selvitetään laatukriteeristön kautta tietoaaineiston laatua. Asiakastarpeiden selvityksen lopputuloksena tulisi olla tiedontuottajaorganisaation laatukriteereittäin määritellyt laatutavoitteet.

Laatukriteerien ja mittarien arvojen johtaminen

On hyvä tunnistaa ero raportoidun tiedon laatuarvon tai tiedon laatulupauksen ja tiedon laadunarvioinnissa saadun arvon välillä. Laadunarvioinnin raportti antaa tietyn hetken kuvan tietoaaineiston laadusta. Nämä tiedot ovat yleensä organisaation omaan käyttöön. Niitä voidaan käyttää laatutavoitteiden saavuttamisen arvioinnissa.

Raportoitu laatuarvo tai -lupaus taas voi käsittää koko tietoaaineiston, joka voi olla esimerkiksi luovutettava tietokokonaisuus. Laatulupauksen tulisi perustua tietoaaineistoon tallennettuihin tietoihin.

Tietoaaineiston laatua voidaan testata joko suoraan tai epäsuorasti. Suoralla testauksella tarkoitetaan aineiston käyttöä ja vertailua referenssiaineistoon. Epäsuora testaus voi perustua kokemukseen tai välilliseen tietoon vastaavista tietoaaineistoista.

Esimerkkejä laatukriteereittäin

Tietoaaineiston kattavuuden arviointi:

- Onko tietovarannon ajallinen tavoitekattavuus määritelty?
- Onko tietovarannon alueellinen tavoitekattavuus määritelty?
- Onko tietovarannon tavoitekohdeyksiköt tai ominaisuudet kuvattu?

Tietoaaineiston koneluettavuuden arviointi:

- Onko tietovarannon tietomalli kuvattu?
- Onko tietovarannon kohdeyksiköillä vähintään tietoaineistokohtainen pysyvä tunniste?

Tietoaineiston oikea-aikaisuuden arviointi:

- Onko tietovarannon päivitystiheys/ määräpäivät/ muuttuneet ominaisuustiedot kuvattu ja mihin se perustuu?

Tiedon ymmärrettävyyden arviointi tietoaineistossa:

- Onko tietovarannon aineistokuvaus olemassa ja käsitteet määritelty?

Tietoaineiston alkuperäisyyden arviointi:

- Seurataanko tiedon muutoksia?

Raportointi ja tietojen käyttö

Organisaatio voi viedä laatutavoitteensa osaksi metatietoja. Tätä kautta ne tulevat yhteisesti saataville avoindata.fi portaalin kautta.